

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Анотація. *Розглядається проблема підготовки вчителя до організації ігрової діяльності в навчально-виховному процесі школи при вивченні курсу „Я і Україна”*

Характерною тенденцією реформування сучасної освіти в Україні є її спрямованість на підвищення якості освіти, орієнтацію на всебічний розвиток особистості та підвищення рівня її освіченості, яка зможе жити в надзвичайно динамічному суспільстві, вдосконалювати свої знання впродовж життя. Гуманістична орієнтація в сучасній системі освіти виходить із визнання активності особистості як головної рушійної сили її розвитку. В цьому плані стає очевидним, що освіта перестає визначатися лише критерієм інформованості і починає наповнюватися спрямованістю до творення внутрішнього духовного світу людини, світу її суб'єктивності, наповненої живими знаннями, ідеями, цінностями і смислами, а не лише науковою об'єктивністю і системністю предметних знань, умінь і навичок. Таке розуміння освіти істотно перебудовує і збагачує палітру педагогічних цінностей, що визначає вибір вчителями-початківцями підходів до організації освітнього процесу.

Одним із таких підходів є використання ігрової діяльності в навчально-виховному процесі початкової школи. Цей напрям представляє насичене дослідницьке поле, яке охоплює різноманітні дискурси, ідеї, погляди і аргументації. Вони ініційовані, зокрема, психолого-педагогічними роздумами родоначальників психології гри Д. Б. Ельконіна та Л. С. Виготського, концептуальними положеннями використання ігрової діяльності в навчально-виховному процесі, висвітленими у працях В. О. Сухомлинського, Ш. А. Амонашвілі, методологічними і психологічними працями педагогів і психологів таких як І. А. Барташнікова, Т. М. Байбара, Н. М. Бібік та Н. С. Коваль, Л. М. Мифтакова, О. Я. Савченко, А. Слюсар, О. П. Янковська та ін.

Психологічний аналіз спілкування під час гри, її роль і значення як складової одиниці в структурі педагогічної діяльності досліджені багатьма вченими, зокрема, М. Ф. Бабієм, П. П. Блонським, Л. С. Виготським, А. В. Запорожець, Д. В. Менджерицькою, Р. С. Немовим, С. Л. Рубінштейном, П. О. Рудиком, А. П. Усовою, Д. Б. Ельконіним та іншими.

Роль ігрової діяльності в учбовій діяльності розглядається в працях Г. М. Аквільової, А. С. Бахаревої, В. Букатова, Л. К. Грицюк, Л. М. Мифтакової, Л. Носенко, А. І. Сорокіної, О. І. Удальцової, С. О. Шмакова, П. М. Щербаня та інших учених.

Чільне місце в наукових дослідженнях посідають питання організації ігрової діяльності під час вивчення окремих курсів у початковій школі. Зокрема, вітчизняні методисти з природознавства – Т. М. Байбара, Н. С. Коваль, Л. К. Нарочна, Г. Гончарова та інші українські та зарубіжні учені – наголошують на особливому значенні використання ігор при вивченні курсу „Я і Україна” і визначають їх як один із найдоступніших методів навчання. Однак, як засвідчує практика, при викладанні курсу „Я і Україна” не зовсім повно реалізуються всі можливості гри, що призводить до зниження активності у діяльності дітей, у процесі якої вони оволодівають суспільними функціями, відносинами, рідною мовою як засобом спілкування між

людьми і, відповідно, навчальними досягненнями з предмету. Причиною цього є те, що в сучасній методиці викладання курсу „Я і Україна” відомостям з методики організації та проведення ігор не приділяється достатня увага, що впливає на рівень підготовки студентів до викладання однойменного предмету в школі.

Таким чином, проведений аналіз психолого-педагогічної і методичної літератури та стану досліджуваної проблеми на практиці дає змогу виокремити конкретні проблеми, що потребують розв'язання. А саме: уточнити значення ігрової діяльності у навчально-виховному процесі та проаналізувати сучасні підходи до її організації; обґрунтувати і експериментально перевірити методичні умови для підготовки вчителя до організації ігрової діяльності учнів початкової школи під час вивчення курсу „Я і Україна”.

Теоретичний аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури показав, що проблемі використання ігор у навчально-виховному процесі приділяється значна увага з боку як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. У своїх працях автори зупиняються на сутності ігор, їх структурі, різновидах, місці і особливостях застосування в структурі уроку. Узагальнюючи доробок авторів, слід зазначити, що ігри, які використовуються для навчання й виховання дошкільників і молодших школярів називають „дидактичними”, а діяльність учнів у цьому процесі – ігровою. Структура дидактичної гри така: дидактична мета, підготовка до гри, ігрова дія, правила гри. Суттєвим є те, що відсутність ігрової дії перетворює гру у пізнавальне завдання [3, с. 4]. Щодо класифікації ігор, то розрізняють ділові, рольові та ситуативні ігри; настільні, рухливі, ділові та інтелектуальні ігри. У вітчизняній та зарубіжній методиці викладання природознавства (нині „Я і Україна”) найпоширенішими в урочній системі навчання є чотири основних групи дидактичних ігор: настільні (ребуси, кросворди, чайнворди і т.д.), ділові (гра-подорож), сюжетно-рольові (програють визначений сценарій, діалог) та інтелектуальні (шашки, шахи (класичні ігри), задачі „на кмітливість” – шаради, головоломки, відгадування загадок тощо) [1; 5; 7].

Психолого-педагогічні основи ігрової діяльності базуються на підході до гри як до особливого типу діяльності дитини, який передбачає наявність осмислених дій, об'єднаних єдністю мотиву. В працях вітчизняних та зарубіжних психологів та педагогів гра трактується як прояв уяви або фантазії або як діяльність, пов'язана з розвитком мислення [2]. Особливістю ігрової діяльності молодших школярів є перехід від процесуальності гри до її сюжетності, підвищенні вимогливості до правдивості та переконливості виконання ролі учнями, узгодженні колективних дій в грі і більш організований взаємодії учнів відповідно до взятої на себе ролі. У зв'язку з цим ігрова діяльність є одним із засобів, який забезпечує повноцінне закріплення, узагальнення та систематизацію знань учнів. Використання дидактичних ігор з метою закріплення знань пов'язано з розвитком мислительної діяльності учнів, з оволодінням ними різноманітними розумовими діями (порівнянням, узагальненням, класифікацією). В таких дидактичних іграх учні не тільки відтворюють в пам'яті раніше вивчений матеріал, але й удосконалюють знання, отримані раніше, поглиблюють їх, розширюють [8].

З огляду на вищезазначене вважаємо, що підготовка вчителя до організації ігрової діяльності учнів початкової школи під час вивчення курсу „Я і Україна” можлива за таких умов: включення у зміст програми інформації про методику організації та проведення ігор у початковій школі, використання на лабораторно-практичних заняттях педагогічної гри із застосуванням отриманих знань і відпрацюванням відповідних умінь і навичок, створення комплектів ігор і впровадження їх у педагогічну практику.

У ході дослідження встановлено, що для організації і проведення ігрової діяльності студентам необхідно оволодіти такими уміннями: визначати місце проведення гри в загальній

структурі уроку, часу на її проведення та кількості учасників; з'ясувати її назву та дидактичну мету, особливості підготовчого етапу та ігрової дії; підбирати обладнання; формулювати правила гри та її хід з урахування вікових та анатомо-фізіологічних особливостей учасників гри; аргументувати дії переможців; дотримуватися певних психолого-педагогічних умов [1, с. 6] . До таких умов ми відносимо: з'ясування творчого потенціалу гри; забезпечення психологічної комфортності і природності гри; захист людської гідності, морального самопочуття кожного учасника; визначення ролі вчителя під час проведення гри; цілеспрямоване поширення прав учасників гри. Все це лягло в основу трьох рівнів сформованості умінь організовувати і проводити дидактичні ігри в початковій школі: низького, середнього і високого (таблиця 1).

Таблиця 1.

**Рівні сформованості у студентів умінь
організовувати і проводити дидактичні ігри в початковій школі**

Рівні	Характеристика
Низький	Тільки за допомогою вчителя чи методиста студент визначає місце проведення гри в загальній структурі уроку, час на її проведення та кількість учасників; формулює правила гри та її хід з недостатнім урахування вікових та анатомо-фізіологічних особливостей учасників гри; нездатний аргументувати дії переможців.
Середній	З частковою допомогою вчителя чи методиста студент включає гру в структуру уроку, здатний спрогнозувати час на її проведення, чітко розділити учасників, підібрати необхідне обладнання, внести зміни у зміст і хід гри. Дотримується окремих психолого-педагогічних умов проведення гри: забезпечує психологічну комфортність і природність гри; цілеспрямовано поширює права учасників гри.
Високий	Без допомоги вчителя чи методиста студент визначає місце проведення гри в загальній структурі уроку, час на її проведення та кількість учасників; усвідомлює дидактичну мету, особливості підготовчого етапу та ігрової дії; підбирає відповідне обладнання; враховує вікові та анатомо-фізіологічні особливості учасників гри при формулюванні правил та її ходу; аргументує дії переможців. Дотримується психолого-педагогічних умов: самостійно з'ясовує творчий потенціал гри; забезпечує її психологічну комфортність і природність; захищає людську гідність і моральне самопочуття кожного учасника. Здатний не тільки вносити зміни у зміст і структуру запропонованої гри, але й створювати власні.

Перевірка рівнів сформованості студентів організовувати і здійснювати ігрову діяльність відбувалась під час педагогічної практики. Впродовж 6 тижнів студенти, що працювали в експериментальних класах, формували знання, уміння та навички в учнів за допомогою підручника, робочого зошита та розроблених нами дидактичних ігор, а студенти, що працювали в контрольних класах, поєднували лише підручник та робочий зошит з природознавства. В ході спостереження фіксувалися: вміння студентів організовувати і проводити ігри, рівень засвоєння учнями відомостей з курсу „Я і Україна”, активність дітей, уміння виконувати правила гри, грати в команді тощо. На основі цих даних визначались рівні сформованості у студентів організовувати і здійснювати ігрову діяльність у початковій школі.

Результати оцінювання навчальних досягнень учнів із тем уроків, при викладанні яких застосовувались розроблені нами ігри, спостереження за діяльністю студентів, які працювали в експериментальних класах, показали, що в цілому вони оволоділи умінням організовувати і проводити ігри на середньому (54%) і високому (30%) рівнях.

Результати бесіди зі студентами-практикантами, які працювали в експериментальних класах, показали, що вони після проведення уроків з використанням ігор мали піднесений настрій, відчуття бездоганно виконаної роботи, впевненість у своїх силах. Також вони зазначали, що завдяки іграм у них встановлювався зворотній зв'язок з дітьми, активність учнів на заняттях підвищувалась, з'являлось відчуття колективізму, доброзичливого суперництва. Майбутні учителі висловили побажання, щоб такі комплекти ігор були розроблені до усіх уроків з курсу „Я і Україна” для всіх класів, а не лише тих, що припадають на період педпрактики. Це істотно підвищить ефективність навчально-виховного процесу та зекономить учителю час на підготовку до уроку.

Таким чином, результати теоретико-експериментального дослідження підтверджують доцільність включення до змісту „Методики викладання курсу „Я і Україна” інформації про методику організації та проведення ігрової діяльності у початковій школі та застосування відповідних знань, умінь та навичок під час педагогічної практики. В учнів експериментальних класів відмічається істотно вищий, порівняно з контрольним класом, рівень успішності у навчанні, а також позитивна динаміка росту навичок роботи в групі, уміння здійснювати ігрову діяльність та брати активну участь у ній. Це є наслідком оволодіння студентами-практикантами умінням організувати і проводити дидактичні ігри на високому і середньому рівнях.

Література

1. Бахарева А. С. Игра на уроках природоведения: Методическое пособие. – Шадринск: изд. Шадринского пединститута, 1996. – 27 с.
2. Выготский Л. С. Игра и ее роль в психическом развитии ребенка. // Вопросы психологии. – 1966. – № 6. – С. 54-56.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с.
4. Нарочна Л. К. та ін. Методика викладання курсу „Я і Україна”: Навчальний посібник / Л. К. Нарочна, Г. В. Ковальчук, К. Д. Гончарова. 2-ге вид., перероблене і доповнене. – К.: Вища шк., 1990. – 302 с.
5. Рудик П. А. Игры детей и их педагогическое значение. – М.: Учпедгиз, 1948. – 54 с.
6. Усова А. П. Игра и организация жизни детей. Методические указания. М.: Учпедгиз, 1962. – 45 с.
7. Шмаков С. А. Игры учащихся – феномен культуры. – М.: Новая школа, 1994. – 240 с.
8. Эльконин Д. Б. Психология игры. – М.: Владос, 1999. – 245 с.

